

RECENZE

BOK, Václav – VODRÁŽKOVÁ, Lenka (edd.). *Cesty a život Jindřicha Hýzrla z Chodů. I. Zmenšené faksimile, II. Studie, edice a překlad.* Praha: Národní muzeum, 2021. ISBN 978-80-7036-674-5 (soubor), 978-80-7036-675-2 (1. sv.), 978-80-7036-676-9 (2. sv.), 978-80-7036-692-9 (pdf).

Edice a faksimile německých pamětí je třetím projektem v rámci vydávání cimélií Knihovny Národního muzea. Po *Jenském kodexu*, vydaném nakladatelstvím Gallery (2009), následoval *Liber viaticus Jana ze Středy* (Academia / Národní muzeum 2017). Po těchto dvou zásadních dílech české knižní malby se tak dostalo pozornosti rukopisu, který byl dosud uměnovědnou obcí spíše opomíjen, a naopak hojně byl využíván (především jako ilustrační zdroj) v příbuzných dějzpytných oborech. Péči řady výjimečných autorů se nyní podařilo doložit, že i rukopisy bez nejvyšších uměleckých nároků si zaslouží zevrubnou analýzu

a mohou přinést nové a obohacující vhledy do řady oblastí. Avšak nepředbíhejme. Abychom mohli patřičně docenit recenzovanou knihu, jakož i náležitě zdůraznit některé její klady a snad upozornit i na věci, o něž mohl být komentář k faksimile bohatší, musíme se nejprve vrátit o několik desítek let zpět, do normalizačního Československa.

Roku 1979 byl zásluhou početné skupiny autorů splacen jeden historickou obcí dlouho pociťovaný dluh. V pamětihodné edici nakladatelství Odeon Živá díla minulosti vyšel jako 86. svazek titul *Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů*. V první části knihy, po úvodní studii z pera Lydie

Petraňové,¹ zde byla v podstatě v úplnosti publikována česká verze Hýzrlových pamětí (NA Praha, sign. A 215). Rukopis nese doslova název *Život, v němž se ukazují některé jízdy a tažení, které sem já, Jindřich Hýzrl, svobodný pán z Chodů, činil. Též způsob všeho života mého, co sem sobě od dětinství svého pro pamět rodu svému, dědicům a budoucím mejm poznamenával a do těchto kněh svou vlastní rukou vepsal a figurami ozdobiti dal. Léta Páně 1614* (v knize s. 25–168). Po této následovala rozsáhlejší, druhá část, která doplňovala tu první o překlad vybraných pasáží z německých pamětí, které se buď významněji lišily od analogických částí v českém rukopise, nebo obsahovaly děje v češtině nezaznamenané (po roce 1608, s. 169–376; právě rukopis německých pamětí z muzejních sbírek, datovaný rokem 1612, Knihovna Národního muzea Praha, VI A 12, je podkladem recenzovaného titulu).² Za překlad byl r. 1979 zařazen komentář,³ vysvětlivky a slovníček jazykových výpůjček, objasňující řadu dobových termínů, především z vojenského prostředí, tedy převážně germanismů dobového „krýksmana“.

Ačkoliv o starším povědomí o Hýzrlových pamětech netřeba pochybovat, byla to až tato publikace, která osobu Jindřicha Hýzrla z Chodů (1575–1565) významněji zpopularizovala. Jindřich se narodil do spíše skromněji zajištěné rytířské rodiny v lednu 1575, avšak jeho rodičům nechyběly ambice, posléze nesporně přesídlením císařského dvora do Prahy.⁴ Sotva desetiletý jinoch byl dán na výchovu k Janovi z Pernštejna,

u něhož „všemohoucí a milosrdný Pán Bůh z hojné a štědré dobroty a z milosti své svaté, též z vmuknutí daru Duchu svatého po předcích mejch postoupiti a víru katolickou poznati a přijíti dáti ráčil, z čehož jméno boží rač na věky pochváleno bejti“.⁵ Katolické víře zůstal Jindřich po celý život věrný a jeho postoj k jinověrcům ztrácel, v souladu s politickým vývojem v Českém království, s lety na tolerantnosti. K pobělohorskému smýšlení pana Hýzrla vedla však dlouhá cesta. Od Jana z Pernštejna byl přijat jako páže ke dvoru Arnošta Habsburského ve Štýrském Hradci, s nímž se vydal na místodržitelskou pozici do Bruselu. Na vladařském dvoře si osvojil náležitě vychování i lásku ke koním. Získal tak na jednu stranu jedinečnou sociální obratnost, která z něj po celý život dělala oblíbeného a vyhledávaného společníka, a na stranu druhou dovednost v zacházení se zvířaty, která se mu mnohokrát osvědčila při pozdějších vojenských výpravách. Právě k vojné táhlo to mladého Jindřicha nejvíce.⁶ Na uherská bojiště se opakovaně vracel a formovalo se zde mnoho pro jeho pozdější život podstatných kontaktů. Když byl s Osmanskou říší uzavřeno příměří, rozhodl se Jindřich, jen několik týdnů po narození syna, k cestě, již on sám definuje jako poznávací.⁷ Své pouti po Evropě na přelomu let 1607/1608 věnuje nejrozsáhlejší, 14. kapitolu českých pamětí. Navštívil množství významných evropských dvorů a vyvrcholením cesty byla audience u anglického krále Jakuba I. Jen několik měsíců po návratu z této cesty, což již zaznamenávají pouze německé paměti, vydal se ještě v prosinci roku 1608 jako císařský posel do německých

¹ PETRÁŇOVÁ, Lydia. Příběhy z dob mušketýrů. In: PETRÁČKOVÁ, Věra – VOGELTANZ, Jan – ŠIMEČKOVÁ, Alena (edd.). *Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů*. Praha: Odeon, 1979. Na edici bude pro jednoduchost dále odkazováno jako na *Příběhy 1979*.

² Dle textu na fol. 3 rukopisu KNM VI A 12 titul zní: „Raib Buch und Leben, Darinnen begriffen, was ich Heinrich Hiesslerle von Chodaw seider vom aifften Jar meines Alters als de Anno 1586 Angefangen unnd geführt, So mit Figuren hiebeineben gezieret unnd jetzt aufs new abgeschriben worden in 1612.“

³ PETRÁŇ, Josef. Geneze Hýzrla literárního díla. In: *Příběhy 1979*, s. 379–388; VACKOVÁ, Jarmila. Ilustrace Hýzrlových pamětí, ibidem, s. 388–392; PETRÁČKOVÁ, Věra. Poznámka o edici české verze, ibidem, s. 392–394; ŠIMEČKOVÁ, Alena. Poznámka o překladu německé verze, ibidem, s. 394–395.

⁴ O vysokých metách svědčí volba kmotrů novorozeného Jindřicha: Vilém z Rožmberka, t. č. nejvyšší pražský purkrabí, Adam Slavata z Chlumu a Košumberka, rada komorního soudu, Vilém Malovec z Malovic, nejvyšší výběřčí daní, a Hynek Anděl z Ronovce, snad jediný společensky méně významný kmotr, připomínaný k r. 1589 v Chrudimi, viz SEDLÁČEK August: *Andělé z Ronovce, Ottův slovník naučný*, sv. II, s. 275–276. Ke křtu obecně viz HOLÝ, Martin. Křest ve šlechtickém prostředí českých zemí na prahu novověku. *Historická demografie* 28, 2004, s. 15–33 (k významu kmotrů s. 21–23). S tímto vědomím je proto nutné odmítnout názor Lydie Petraňové (pozn. 1, s. 7), která soudí, že „pobyt na skvělém bruselském dvoře poznamenal jinochův charakter na celý život. Prostředí v něm probudilo neúměrné touhy a ctižádost, k jejichž splnění od počátku postrádal to hlavní, věhlasný rod a majetek“. Ostatně i zde podaný stručný medailonek dokazuje, že si na společenském kolbišti počínal Jindřich vcelku obratně a nevyhnuło se mu ani povýšení rodu do vyšších stavovských příček.

⁵ *Příběhy 1979*, s. 30.

⁶ *Příběhy 1979*, s. 51: „Majice já pak velikou chut a mysl krýksmanství, obzvláště proti nepříteli Turku abych se potřebovati dal, umínil sem se na někderoj rok od Jeho Milosti vyprositi a svýho štěstí košťovati.“ V poutavém přehledu téma pojala formou životopisných medailonů vybraných aktérů kniha BŮŽEK, Václav – KOREŠ, František – MAREŠ, Petr – ŽITNÝ, Miroslav (edd.). *Rytíři renesančních Čech ve válkách*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Stručná črta o Hýzrlu knihu uzavírá, viz MAREŠ, Petr: „Křýksmanský svět“ Jindřicha Michala Hýzrla z Chodů. In: ibidem, s. 290–300, pozn. s. 371–373. Autoři historické studie ve zde recenzovaném titulu usuzují na přílišnou povrchnost Marešova textu (autor v podstatě jen excerpuje údaje z českých pamětí a doplňuje je odkazy na novější studie), avšak jako populární shrnutí text výborně obstojí a ve svém úhrnu lze celý sborník doporučit jako plastický úvod do problematiky.

⁷ *Příběhy 1979*, s. 118: „Po někderým čase majice velikou mysl někderejch knížat a kurfirštů Svaté říše dvory sjeti a něco hodného zhlídnouti, neb sem mnoho jakživ o Říši a knížatech v ní slýchal, jak hodná věc jest to projeti, způsobu, řádu a obyčeje jejich přitom seznati, k tomu také i města a jejich možnosti zhlídnouti, že by jeden třebaš všečen svět sjel a Říše neprojel a nepraktičiroval, mnohejm by se zdálo, jako by nic neviděl. Neměvši já pak prve nikdá příležitosti žádne, abych se někam projeti mohl, a následující vojny raději, kderáž neustavičnā jest, ale jízda jednomu každému v čas jemu příhodný otevřena bejti může. Protož sem raději šetřil, abych okase [možnost, příležitost] krýksmanské sobě nezmrhal, obávajice se, že stůj dlouze nebo nakráctce, vždy ji konec (v našich zemích) bejti musí.“ Místo cituji ze dvou důvodů. HOLÝ, Martin. Jindřich Michal Hýzrl z Chodů a jeho poznávací cesta po střední a západní Evropě v letech 1607–1608. In: KUBEŠ, Jiří (ed.). *Šlechta na cestách v 16. a 18. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007, s. 35–66. hodnotí Hýzrlu výpravu jako nový typ putování, v podstatě turistickou cestu, jejíž cíle nejsou náboženské (a není tedy poutnická) a svým časovým zařazením v životě cestovatele se významně odlišuje od poznávacích kavalírských cest, jež podnikali mladí šlechtici před převzetím dědictví či založením rodiny. (Pro srovnání k tomuto typu cesty viz SVOBODA, Milan. Účetní deníky jedné „Raittung“; Preceptor Mgr. Bernard Fuess a svobodný pán Kryštof z Rederna na cestách 1607–1608. In: ibidem, s. 67–86.) Druhý důvod k citaci spočívá v neskrývané zálibě ve vojenských dobrodružstvích. Tato touha po nebezpečí a silných zážitcích je zřejmým klíčem k mnoha Hýzrlovým skutkům, které jsou mnohdy rovnou mírou bezhlavě riskantní i hrdinské (v důležitých okamžicích mu nescházela rozvaha a nápaditost).

zemí, přičemž poselství učinilo zastávku také v Quedlinburgu. Zdejší abatýše, saská kněžna Marie, se doslechla, že si Jindřich přivezl z Nizozemí náramek, který je zázračným lékem proti bolestem hlavy, a zažádala o jeho zapůjčení. Pohotově dvorný Hýzrle náramek abatýši „ve vsí poslušnosti prezentoval a na vlastní zdraví zapomněl“.⁸ A tento krok se mu spolu s dalším jeho počínáním vyplatil, protože když se později přes Quedlinburg vracel do Čech, vybavila ho abatýše listinou, v níž mu přislíbila každoroční výplatu 500 tolarů na den sv. Michala až do konce svých dnů. Nejpodstatnější však pro Hýzrle zůstávala oddanost habsburskému domu. Dne 16. září 1610 v Praze proběhl křest novorozeného syna, jehož Jindřich pokřtil jménem Leopold – pasovský a štrasburský biskup Leopold, synovec Rudolfa II., byl také jedním z významných kmotrů roběte. Biskup pak jmenoval Hýzrle svým komorníkem. Když byl při vpádu Pasovských pověřen zemskými stavy obranou hlavního města království, bylo jeho počínání vnímáno jako otevřeně vlastizrádné poté, co namířil své *kusy* (tj. děla) v souladu s císařským rozkazem nikoliv na nepřítel, ale směrem na město. Proto mu také bylo uděleno domácí vězení v paláci Elišky Popelovny z Lobkovic, z něhož mu bylo dovoleno odejít až po osmi týdnech, krátce předtím, nežli se zde před svou královskou korunovací ubytoval císař Matyáš. Rudolf II. ho posléze za věrné služby obdařil dědičným titulem svobodný pán ve Svaté říši římské. Také s Matyášem se Jindřich udobřil, ač se zpočátku bál, že mu císař bude mít za zlé jeho stranictví v bratrském sporu mezi Rudolfem II. a Matyášem. Nicméně doufal spíše, že bude mít více štěstí na dvoře jiného Habsburka, Karla Burgavského (1560–1618), potomka Ferdinanda Tyrolského a Filipíny Welserové. Ten sídlil v renesančním zámku v Günzburgu, ve své době velmi proslulém. Dříve však, než stačil urovnat majetkové záležitosti v Čechách a přesídlit do Bavorska, vypuklo stavovské povstání a události nabraly zcela nový směr. O oddanosti rakouskému domu neváhal Hýzrle ani na okamžik. Zážitky z let 1618–1621 popisuje opět velmi podrobně. Po boku Ferdinanda II. byl přítomen obléhání Vídně a ustanovení nového rytířského řádu – tehdy snad připojil po jednom z patronů řádu, bojovnému archandělovi, ke dřívějšímu druhé jméno Michal. Posléze se účastnil řady šarvátek a riskantních přechodů nepřátelskými liniemi v Rakousích i Čechách. Zvrat v Jindřichově životě přináší onemocnění během uherského tažení, při kterém slíbí Bohu, že uzdraví-li se, podnikne pouť do Altöttingen. Teprve naplnění slibu zbavilo ho, dle Hýzrlova vyprávění, dalších trápení, stejně jako mu až převedení jeho družiníků na katolickou víru umožnilo pohled na zdejší mariánský obraz, skrytý za mříží, která do té doby z Boží vůle nešla otevřít.⁹ Jindřich

byl pověřen rekatolizací Bechyňského a Prácheňského kraje, čehož se ujal s vojenskou rozhodností, přičemž se musel vypořádat s nepokoji na vlastních panstvích – nic menšího se jistě od něj ani nečekalo. V letech 1631–1633 mu byl svěřen vojenský dohled nad Českými Budějovicemi, kde se také konala svatba jeho syna Karla. Sled ponejvíce rodinných událostí v rukopise naruší již jen podrobnější zápis o pražské popravě zběhů z bitvy u Lützen (tzv. Pražský krvavý soud 14. února 1633), která se konala pod vedením Albrechta z Valdštejna na Staroměstském náměstí. Hýzrle dále zaznamenává smrt své první choti Anny Kateřiny Šanovcové ze Šanova (†1636), stručně vzpomene sedmileté soužití s druhou ženou Ludmilou Maxmilianou Vratislavnou z Mitrovic (†1644) a r. 1649 podrobně zaznamená narození nejmladšího syna, spojované zázračně s mariánským obrazem v pokoji rodičky, třetí choti, Eleonory Alžběty z Donína. Věnováním obrazu do kapucínského kláštera v Sušici a rozdělením majetku synům se paměti uzavírají.

V knize z roku 1979 se Pamětem dostalo základního zhodnocení z mnoha hledisek, avšak namísto probuzení zájmu o osobu svérázného dobrodruha i iluminovaný rukopis, což zajisté byly naděje, s jakými editoři k pracnému zveřejnění přistupovali, nebyly nabídnuté podněty využity a věc se jevila uzavřenou. Nebylo výjimečné, že pozdější literatura pojímala edici pouze trpně, ba začasté ani nepracovala důsledně se zde publikovanými údaji. Na tuto neuspokojivou situaci upozorňují autoři úvodní studie komentáře k faksimile Jiří Kubeš a Vítězslav Prchal, kteří velmi názorně demonstrovají perspektivy dalšího výzkumu.¹⁰ Autoři se odrazili od textu Paměti a dále prohlubují některé souvislosti, ať již se jedná o šlechtické půjčky ve prospěch císařského vojska, kde byl Jindřich výběřčím, českobudějovickou funkcí vojenského velitele (1631–1633) či o neoblomné sudičství Hýzrlovo, kdy se neostýchal využívat konexí a méně lichotivých praktik. Jeho známosti byly vskutku pozoruhodné a společenská prestiž vyvrcholila r. 1628, kdy ho Ferdinand II. povýšil spolu s bratrem Bernardem do panského stavu v zemích Koruny české.¹¹ Navzdory vcelku skromnému původu se mu podařilo soustředit na již zmíněném křtu syna Leopolda skutečnou společenskou smetánku: kolínského arcibiskupa Arnošta Bavorského (1554–1612), který kojene pozvedal z křestní mísy, syna Albrechta V. a Anny Habsburské, a tedy vnuka Ferdinanda I., dále Maxmiliána III. (1558–1618), arciknížete rakouského a bratra Rudolfa II., budoucího císaře Ferdinanda Štýrského (1578–1637), pasovského biskupa Leopolda (1586–1632), lankraběte Ludvíka z Leuchtenbergu (1563–1613), knížete Adama Václava Těšínského (1574–1617),

⁸ *Příběhy* 1979, s. 248. V aktuální edici je germanismus nahrazen slovem *daroval* (s. 181), jazykové aspekty budou ještě dotčeny později.

⁹ Jistě je namístě se ptát, nakolik jsou Hýzrlovy reflexe ovlivněny ohledem na předpokládaného čtenáře, ostatně v tomto smyslu je výmluvný již i jen odklon od českých pamětí k německým. Avšak vzdor nespornému sebevědomí autora působí jeho texty nepředstíranou přímočarostí, což jim dodává notného půvabu. Ohled na čtenáře dokládají KUBEŠ, Jiří – PRCHAL, Vítězslav. *Cesta za paměti. Jindřich Hýzrle z Chodů (1575–1665) a jeho život očima dalších pramenů neliterární povahy*. In: BOK, Václav – VODRÁŽKOVÁ, Lenka (edd.). *Cesty a život Jindřicha Hýzrle z Chodů. Studie, edice a překlad*. Praha: Národní muzeum, 2021, s. 11–42, zde s. 13, pozn. 20 s upozorněním, že zatímco v českých pamětech hovoří Hýzrle o konverzi, v německých se od počátku stylizuje jako katolík (respektive otázku konfese pomíjí).

¹⁰ *Ibidem*, s. 11–42.

¹¹ *Ibidem*, s. 20–21, pozn. 73–75.

španělského vyslance u dvora i dalšího diplomata, jakož i nejvyššího purkrabího Adama ze Šternberka.¹² Znovu se o křtu zmiňujeme proto, že závěr celé pompézní slavnosti vrcholil pozoruhodnou větou: „*Křest tohoto svého dítěte popisují tak obšírně jen z té příčiny, aby můj syn Leopold, dá-li mu Pán Bůh zdraví, mohl jednou vidět, jak veliké milosti se mu od tolika knížat dostalo a jaké znamenité kmotry při svém křtu měl. Pročž prosím, milý čtenáři, aby sis to špatně a ve zlém nevykládal.*“ Právě zde autoři navazují a navrhují, že důvod k sepsání německých pamětí mohl snad spočívat ve snaze očistit se před císařem Matyášem, který se však o apologii svého poddaného pravděpodobně nikdy nedozvěděl. Ať je to jakkoliv, fakt, že v určitých momentech svého spisování počítal se širším než ryze rodinným recipientem, je nepochybný.¹³ Na svou dobu neuvěřitelně dlouhověký Hýzrle nezůstával ani v pozdějším věku bez přátel a opakovaně jej navštěvoval kardinál Harrach. Mnohá světlá místa v Hýzrlově životě by však mohl osvětlit další archivní výzkum, k němuž oba autoři vyzývají.

Podobně jako při hodnocení historickém ani malířská stránka pamětí nebyla od r. 1979 významněji reflektována, jakkoliv byly iluminace z nich hojně používány jako ilustrační doprovod v pracích historiků. Po iniciačních textech Jarmily Vackové¹⁴ je tak Martina Šárovcová první historičkou umění, která rukopisu věnuje důslednější pozornost. Podobně

jako v předešlém historickém diskurzu daří se i Martině Šárovcová odkrývat řadu dalších souvislostí, naznačovat perspektivy dalšího výzkumu a zohledňovat opomíjené címélie. Vedle korekcí starší literatury identifikuje větší množství grafických předloh a upozorňuje na kulturně-historický kontext výzdoby v souvislosti se širší dobovou produkcí tohoto druhu, výzdobnými konvencemi i letákovou publicistikou,¹⁵ přičemž se může opřít o vlastní dlouhodobý badatelský zájem.¹⁶ Navíc se jako vůbec první kunsthistorička detailněji věnuje také třem iluminacím z českých Pamětí z Národního archivu.¹⁷ Jak zdůrazňuje, je podrobnější český text klíčový pro pochopení ikonografie maleb v německém rukopise, kde jsou shodné situace odbyty často velmi krátkým popisem. Tato skutečnost výmluvně dokládá existenci nedochovaných předloh či alespoň koncepčních skic, jichž jsou čistopisy odrazem. Avšak ani po důkladném rozboru nelze přisoudit malířskou výzdobu žádnému ze známých malířů, jakkoliv Martina Šárovcová upozorňuje na iniciály GG u erbu na fol. 1v,¹⁸ které však dle ní nelze identifikovat s žádným z písemně doložených staroměstských malířů. Nemusí to být pravda. Vezme-li dobově běžné užívání grafému G pro foném J, pak by oním malířem, jde-li o odkaz na malíře, mohl být Jindřich Janovka, o kterém je zmínka v protokolech malířského cechu k roku 1614.¹⁹ Úhrnem poskytuje kvalitní studie i přiložené faksimile mnoho podnětů nejen pro uměnovědnou obci, ale i pro

¹² Srov. s. 190–191 edice. Na tomto místě je ponechán volnější překlad Aleny Šimáčkové, který odpovídá vznešenosti události: „*Bylo tam také mnoho jiných urozených dam a kavalírů, kteří sice ke kmotrům nepatřili, ale jen z té příčiny na mou prosbu přišli, aby události svou přítomností lesku dodali.*“ V originále stojí poněkud prostěji: „*Es seindt auch andere Vil vornehme Damas vnnnd Cauaglieri mehr da gewesen, die nicht zur Geuatterschafft sein gestandten, sondern nur wegen grösserer Zahl der Zusammenkunfft, auf mein Bitt erschienen,*“ (tj. na mou prosbu dorazili, aby sešlost větší byla).

¹³ ŠÁROVCOVÁ, Martina. Paměti Jindřicha Hýzrle z Chodů v uměleko-historickém kontextu. In: BOK, Václav – VODRÁŽKOVÁ, Lenka (edd.). *Cesty a život Jindřicha Hýzrle z Chodů. Studie, edice a překlad.* Praha: Národní muzeum, 2021, s. 43–71, je radikálně odlišného názoru (s. 68): „*Paměti ... měly uchovávat rodinnou paměť. Rukopis nebyl nikdy zamýšlen jako literární text připravený k oficiálnímu vydání.*“ Nejspíš to vskutku platí pro závěrečnou část německého rukopisu, avšak pro období zhruba do r. 1633 bych předpokládal ambicióznější plán.

¹⁴ VACKOVÁ-ŠÍPOVÁ, Jarmila. Cestopis a životopis Jindřicha Hýzrleho z Chodova z let 1612–1648, *Umění* 11 (1963), s. 112–123; VACKOVÁ (cit. pozn. 3), s. 388–392.

¹⁵ V mnohém zde navázala především na dějzpytné bádání např. HOJDA, Zdeněk. Benátky na konci 16. století ve dvou pražských památkách. In: *Ars baculum vitae: sborník studií z dějin umění a kultury: k 70. narozeninám prof. PhDr. Pavla Preisse, Dr.Sc.* Praha: Národní galerie, 1996, s. 69–81; RYANTOVÁ, Marie. *Památníky aneb štambuchy, to jest alba amicorum. Kulturně historický fenomén raného novověku.* České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2007.

¹⁶ Z bohaté bibliografie autorky odkazují alespoň na zde relevantní ŠÁROVCOVÁ, Martina. Rébus Unhošťského rovátníku. K provenienci, objednavatelům a dataci iluminovaného hudebního pramene z počátku 17. století. *Umění* 58, 2010, s. 388–402; eadem. Knižní malířství raného novověku – nové kontexty a perspektivy výzkumu. In: HRADILOVÁ, Marta – SVOBODOVÁ, Andrea – VESELÁ, Lenka (edd.). *Paralelní existence. Rukopisy a tisky v českých zemích raného novověku.* Praha: Academia: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., 2020, s. 287–304.

¹⁷ Reprodukce z rukopisů, které tuto studii provází, jsou povětšinou zoufale neuspokojivé, tmavé a zastřené. Poněkud zamrzí, že iluminaci zobrazující portrét Jindřicha Hýzrle lze ve vydání z r. 1979 (kde je kvalita barevné přílohy z dnešního pohledu nevyhnutelně špatná) či na Wikipedii posoudit lépe než v této monografii. Pro text samotný má ovšem tato skutečnost marginální význam. O portrétu autorka soudí, že vznikl až ve 40. letech, což se mi však jeví málo pravděpodobně, i s ohledem na to, že ve 40. letech Hýzrle jednoznačně preferoval německý text. Po mém soudu (založeném ovšem jen na reprodukcích) nic nebrání předbělohorskému datování portrétu. – Rovněž popis obou následujících folií by mohl být podrobnější. Alegorické postavy při erbu, označené jako Trpělivost (Gedult) a Naděje (Hoffnung), jsou snad registrovány příliš zběžně. Naděje s kotvou je snad obecně srozumitelná (SAUSER, Ekkart. Anker. In: KIRSCHBAUM, Engelbert (red.). *Lexikon der christlichen Ikonografie.* Rom: Herder, 1990, Band 1, col. 119), méně již rytíř pod jejím nohama (snad narážka na Zbábělost, jež bývá zpodobňována jako rytíř prchající před zajcem, srovnej EVANS, Michel. Laster. In: ibidem, Band 3, col. 15–27). Podobně motiv Trpělivosti s beránkem a přemáhanou Závistí (Neidt), která je zobrazena jako dítě požírané hadem s pochodní v levé ruce, by si zasloužil, soudím, více pozornosti. Zcela nesrozumitelný je mi výjev orby na p. 15 archivního rukopisu. Strana by skutečně zasluhovala kvalitnější vyobrazení a detailnější popis.

¹⁸ Inicialy se mi nepodařilo identifikovat. Jsou jimi snad ony prapodivné zlaté značky pod tlamou ryby v červeném poli? A jsou-li iniciálami, proč se obdobné šifry opakují černě i v levém poli stříbrném? Nebyla by od malíře přílišná troufalost umístit vlastní inicialy doprostřed znaku donátora? Nevím, výše nicméně přistupuji na autorčinu identifikaci.

¹⁹ HALATA, Martin (ed.). *Kniha protokolů pražského malířského cechu z let 1600–1656.* Praha: Academia, 1996, s. 74, fol. 50r. ŠRONĚK, Michal. *Pražští malíři 1600–1654.* Praha: Artefactum, 1997, s. 60, však upozorňuje, že navzdory přesvědčení starší literatury o mužově profesi nelze vlastně říci nic určitého (v malířském cechu byly sdružováni také klumplíři a sklenáři, dále však také sklomalíři, pozlacovači, zlatotepci, sochaři aj.) a jméno Jindřicha Janovky nebylo zatím nikde jinde nalezeno.

množství dalších humanitních věd.²⁰ Budiž zde řečeno, že zvolený rukopis představuje svými velkými ilustracemi i dobře čitelným písmem velmi vděčný podklad pro faksimile, jež jistě potěší mnohé.²¹

Závěrečná studie je věnována kodikologickému rozboru, jehož se ujal Michal Dragoun.²² Dragounův text je faktograficky hutný, informačně přesný a naprosto odpovídající mimořádným schopnostem svého autora. Snad by bylo možno připojit k textu též překreslení čtyř zmíněných filigránů (čtvrtý je z českých pamětí, který v německých nenachází odezvu), avšak minimálně první a třetí jsou poměrně dobře čitelné na úvodních a závěrečných stránkách faksimile. V souvislostech, s nimiž však přímo Michal Dragoun nemohl nic dělat, mě poněkud překvapilo konstatování, že po restaurování v r. 2007 musí zůstat některé údaje o kolaci pouze hypotetické.²³ Převazba samotná přirozeně může vést k nechtěné ztrátě určitých informací, avšak myslel bych, že nežli je rukopis svěřen do péče restaurátorů, je proveden kodikologický průzkum. Snad není to jen má naivita, abych to již minimálně u současných zásahů považoval za standardní proceduru...

Při hodnocení titulu nemůže být docela pominuta ani jazyková stránka nově prezentované edice (s. 80–403, se dvěma předešlými stranami editorské a překladatelské předmluvy, s. 78–79, a následovaná poznámkami, s. 404–411). Tuto část komentářového svazku osobně vnímám jako oddíl s největšími rezervami. Tento pocit pramení především z možnosti komparace se starší edicí. Avšak začněme u pozitiv. Především je

skvělé, že recenzovaný titul je vybaven zrcadlovým německo-českým textem, který tak umožňuje čtenáři rychlou orientaci ve faksimile, zájemcům může poskytnout materiál k paleografickým radovánkám a filologům dobré podněty k dalším úvahám. Na rozdíl od vydání z roku 1979 je text německých pamětí prezentován v celistvosti, včetně traktátu o vojenství, který Hýzrle zařadil k roku 1633 a který byl ze starší edice vypuštěn.²⁴ Vzhledem k důrazu, jenž tak německý text dostal, by bylo jistě možné představit si dílčí jazykový rozbor originálu již jako součást komentáře, ale snad se v germanistické obci najde někdo, kdo zdvihne hozenou rukavici, pakliže tato stojí za další námahu.²⁵ I samotný překlad má však určité výzvy. Autoři k tomu píší: „Překlad vychází z původního neúplného překladu Aleny Šimáčkové z roku 1979, použitého se souhlasem jejího dědice, který byl nově zkorigován a doplněn o vynechané a zkrácené části. Korekce se týkala především překlepů a chyb v překladu, jenž je místy poněkud volnější. Zredukována byla tendence původního překladu napodobovat některými výrazy českou verzi pamětí, upravený překlad si však stále zachovává historizující ráz.“ Pro absenci českého rukopisu, který ve vydání z roku 1979 náležitě připravil na četná specifika Hýzrlovy mluvy, je takový postup pochopitelný a množství slov by skutečně bez dalšího bylo jen těžko srozumitelných a skvělé překladatelské dílo Aleny Šimáčkové by mohlo být nezaslouženě podezíráno ze svévolné manýry. Například je-li Hýzrlovo „Dampír“, jež vypovídá asi o výslovnostních zvyklostech, a není proto docela nezajímavé, přepsáno na hláskové

²⁰ Zmíním zde alespoň funerální efemérní architekturu, již si ve své studii všimá i ŠÁROVCOVÁ (cit pozn. 13), s. 59–61. Hýzrle zaznamenává slovem a obrazem castrum doloris Rudolfa II., které bylo vytvořeno podle návrhu Giovannioho Marii Filippiho, který tak přinesl do Prahy moderní novinku Girolama Rainaldioho pro pohřeb kardinála Alessandra Farnese z r. 1589 a o dva roky mladší „pompu funebris“ pro papeže Sixta V. od Domenica Fontany (viz PREISS, Pavel. *Italští umělci v Praze. Renesance, manýrismus, baroko*. Praha: Panorama 1986, s. 63–66 aj.; VLČEK, Pavel. Filippi, Giovanni Maria. In: VLČEK, Pavel /ed./ *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2004, s. 173–174). Typus se nápadně uchytil v císařských ceremoních a již roku 1619 byl užit ve Vídni při pohřbu císaře Matyáše (BRIX, Michael. Trauergerüste für die Habsburger in Wien. *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte* 16, 1973, s. 208–265). HELFERTO VÁ, Jitka. Catra doloris doby barokní v Čechách. *Umění* 22, 1974, s. 290–306, zaznamenává po císařském pohřbu obdobnou architekturu r. 1625 u sv. Salvátora v Praze (smuteční slavnost za arcivévodu Karla Josefa, nejmladšího bratra Ferdinanda II., biskupa v Brixenu a Vratislavi, zakladatele jezuitské koleje ve slezské Nise). Další pražské castrum doloris spojuje až se smutkem za předčasně zesnulého Ferdinanda IV. (1633–1654). „*Stánky smutku*“ za Hýzrlovy manželky (ff. 149r, 181r) jsou tak nejen významnými doplňky k naší představě o pohřebních slavnostech v Praze za třicetileté války, jakkoliv snad svou výpravností izolovanými, ale také dokladem velkého sebevědomí jejich donátora, kterému nebylo vzorem nic menšího než císařské, čímž se zároveň manifestačně hlásil do habsburského tábora.

²¹ Nabízí se nicméně srovnání s dvěma výše zmíněnými edicemi. Již předešlý Liber viaticus má stránky kodexu lemované bílou bordurou, což poněkud kalí dojem, že čtenář listuje dílem blízkým originálu. Co má nejnovější faksimile navíc je zvýšený lesk papíru, který zvláště v umělém světle nepřijemně komplikuje četbu. Nejstarší faksimile Jenského kodexu (bez bordur a bez lesku) zůstává tak, domnívám se, v porovnání s následujícími dosud nepřekonané.

²² DRAGON, Michal. Rukopis německých pamětí Jindřicha Hýzrla z Chodů. In: BOK, Václav – VODRÁŽKOVÁ, Lenka (edd.). *Cesty a život Jindřicha Hýzrla z Chodů. Studie, edice a překlad*. Praha: Národní muzeum, 2021, s. 72–75.

²³ Ibidem, s. 72, pozn. 373.

²⁴ Alena Šimáčková píše, že se tak stalo na doporučení recenzenta, tedy Josefa Petráně, což by mohlo znamenat, že spis byl již přeložen. Na každý pád starší překlad autoři nového vydání neměli k dispozici a překladu traktátu se ujal Karel Pacovský. Srovnej též KUBEŠ – PRCHAL (pozn. 9), s. 13, pozn. 5.

²⁵ ŠIMÁČKOVÁ (pozn. 3, s. 394) se vyjádřila o Hýzrlově němčině poměrně tvrdě: „*Jazyk německé verze Hýzrlova díla je kromě typických rysů 17. století poznamenán převahou jihoněmeckých prvků a autorovým bilingvismem. Hýzrlova německá zásoba je jednotvárnější a chudší než česká, obecnější a méně barvitý výraz nahrazuje v české verzi konkrétní a zemité výraz český.*“ Připomeňme zde, že jazykovědné pozornosti se dostalo českým Pamětím také až se značným odstupem, viz ŠIMÁČKOVÁ, Alena. Zur Zweisprachigkeit in Böhmen des 17. Jahrhunderts: Heinrich Hiesslerles von Chodaw Reisebuch und Lebenserinnerungen. In: KÖNIG, Werner – ORTNER, Lorelies (edd.). *Sprachgeschichtliche Untersuchungen zum älteren und neueren Deutsch (Festschrift für Hans Wellmann zum 60. Geburtstag)*. Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter, 1996, s. 99–111; SOBOTKOVÁ, Marie. Specifické znaky memoárů Jindřicha Hýzrla z Chodů. *Studia Bohemica* 7. *Sborník literárněvědných a jazykovědných prací členů katedry bohemistiky FF UP*, 1996, s. 15–22; JANEČKOVÁ, Marie. Cizí výpůjčky ve slovní zásobě Jindřicha Hýzrla z Chodů. In: NEJEDLÝ, Petr – VAJDLOVÁ, Ivana (edd.). *Verba et historia. Igoru Němcovi k 80. narozeninám*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005, s. 141–150; RYCHNOVSKÁ, Lucie. *Jazykový rozbor díla Jindřicha Hýzrla z Chodů*. Brno, 2006. Diplomová práce Masarykovy univerzity v Brně. Filosofická fakulta; eadem. Vlastní jména zeměpisná v díle Jindřicha Hýzrla z Chodů. In: ČORNEJOVÁ, Michaela – KOSEK, Pavel. *Jazyk a jeho proměny. Prof. Janě Pleskalové k životnímu jubileu*. Brno: Host, 2008, s. 217–223. (Uvedené studie zde cituji proto, že v seznamu literatury v doprovodném svazku nejsou, s výjimkou textu Marie Janečkové, reflektovány. Citováno dle serveru: <https://bibliografie.ujc.cas.cz/#/>), vyhledáno 17. 7. 2022 (po zadání slova „Hýzrle“ do vyhledávače). Ze zde uvedených textů neodkazují jen na studii Miroslava Žitného, která jednak je v edici citována, jednak se v upravené podobě promítla do knihy citované výše v pozn. 6.

mnohem povědomější příjmení Dampierre a zkomolené sloví „per amor oder per force“ přeloženo, málokdo to může editorům vyčítat.²⁶ Problémem je nedůslednost tohoto postupu a absence podrobnějších vysvětlivek i běžnějších termínů, byť českých. Domnívám se, že se čtenář nemusí nutně dovítit, že kartoun bylo dlouhé štíhlé dělo, hajdukové jsou pěší vojáci, mustrovat znamená přehlížet vojsko a kapeleti jsou zvědové. V edici z roku 1979 jsou zmíněné termíny uvedeny ve stručném, ale mnohoslovném vokabuláři (s. 421–427). Lze jistě namítnout, že mnohé si čtenář dovodí z kontextu, ale je-li již text vybaven poznámkami, v nichž jsou mu sdělena zpravidla jen životní data a funkce příslušného v textu uvedeného výtečníka (vedle méně známých třeba i Cicerona, Rudolfa II. a Nebukadnesara II.²⁷), stává se jistá disproporce pojednou palčivě zřejmou. Navíc, jak již naznačeno, ani očista od germanismů nebyla důsledná. Např. v popisu zázračného porodu posledního potomka Hýzrla uvádí, že na mariánském obraze „nahore na šláři bylo krvavé místečko jako hrášek“.²⁸ Šlář je zkomolený archaický germanismus, znamenající šlojř, tedy závoj. V r. 1979 nebyl termín ani zahrnut do slovníčku, při deklarovaných puristických snahách editorů bych zde zásah spíše doporučil. Jakkoliv považují vysvětlivky a slovníček ve starší edici za čtenářsky přívětivější a rozhodně více informativní než pro mě poněkud nejasnou metodu v nové edici, naprosto jsem si vědom toho, že najít rovnováhu mezi jednotlivými přístupy je vždy obtížné a nejspíš nikdy nebudou moci

být uspokojeni všichni.²⁹ Sluší se podtrhnout, že v předložené edici klady jednoznačně převažují a v důsledném publikování celého textu je namnoze vyvažováno to, co snad místy zůstává ztraceno v překladu. Kompletně transliterovaný německý text paměti je zároveň vstřícným krokem k německé badatelské obci.³⁰ Nechybí následně čtyřstránkové anglické a posléze německé resumé za edici.

Nezamlčel-li jsem určité výhrady k recenzovanému titulu, nerad bych vyvolal dojem, že námaha, kterou editoři do přípravy knihy vložili, byla marná. Naopak, skutečnost, že se s titulem pouštím místy do diskuse, budiž zde pochopeno jen jako jemná pobídka k zasvěcenějšímu zájmu o tento a příbuzné rukopisy. Nezbyvá než doufat, že některé další se brzy dočkají podobné péče.³¹ Důkladný rozbor německého rukopisu Hýzrlových pamětí doložil prostřednictvím studií od předních odborníků, o jak perspektivní a zajímavou problematiku se v kontextu podobných památek jedná. Recenzovaný titul tak nejen svým faksimile potěší milovníky knih, ale svými studiemi i kompletní textovou edicí pramene nepochybně podnítl další výzkum v této oblasti raně novověkého bádání. Také díky tomu se z něj lze upřímně těšit.

Tomáš Gaudek

Národní památkový ústav
Valdštejnské náměstí 162/3
118 01 Praha 1

²⁶ V originále fol. 116v: „mir den Pass zu eröffnen, es sey per Amor oder per force“, překlad „abych si otevřel průchod po dobrém nebo po zlém“, s. 278–279. *Příběhy* 1979, s. 328: „abych si průchod per amor nebo per force otevřel.“ Slovo „pas“ ve významu „průchod“ bylo ostatně rovněž v nové edici na několika místech ponecháno.

²⁷ Spíše než stručný odkaz na novobabylonského panovníka by zde ovšem příslušel kontext s knihou Daniel, na niž Hýzrla v úvodu odkazuje. Konkrétní historicitá starozákonního textu je jako u mnoha jiných biblických knih komplikovaným problémem. Naproti tomu v pozn. 4 editoři korigují původní vydání – zatímco tam byl Trebellius Pollio označen jako historik za vlády císaře Diokleciána (*Příběhy* 1979, s. 399), v novém vydání je správně označen jako jeden z fiktivních autorů pozdně antického spisu *Historia Augusta* (s. 404, pozn. 4).

²⁸ Fol. 184r: „Gleich Oben an dem Schlar Oberhalb vnmßer Lieben Frawen, Ein Platzl wie Ein arzenthaller von Bluet ist gewesen.“ s. 400–401. KUBEŠ – PRCHAL (pozn. 9), s. 17–19, věnují obrazu větší prostor a dílo kvalitně reprodukuje. S odkazem na studii TUREK, Kajetán. *Dějiny obrazu Panny Marie Sušické. Výňatek z dějin kláštera kapucinského v Sušici*. Sušice: Společnost města Sušice, 1944, uvádějí, že by se mělo jednat o dar od saského kurfiřta (Hýzrla to v textu nezmiňuje), snad tedy jde o památku z oné cesty započaté v prosinci 1608, kam provenienci obrazu nepřímo (s. 7–8: „dostal darem od kurfiřta saského císařský vyslanec ze slavného rodu svobodných pánů Hysserlů z Chodova ... jakožto zvláštní uznání za šťastně vyřízené své vyslanectví u dvora Saského.“) klade i drobný spisek *O původu zázračného obrazu bolestné Matky Boží v kapucinském chrámu Páně v Sušici*. Praha: knižecí arcibiskupské tiskárny, s. d. (dle údajů Národní knihovny asi mezi 1905–1925). I z uměleckého hlediska jde o mimořádnou malbu, která nepochybně zasluhuje další pozornost. ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Praha: Karolinum, 1999, s. 191, poznamenává (s odkazem na AURENHAMMER, Hans. *Die Mariengnadenbilder Wiens und Niederösterreichs in der Barockzeit. Der Wandel ihrer Ikonographie und ihrer Verehrung*. Wien: Österreichisches Museum für Volkskunde, 1956, s. 146), že kult sušického obrazu našel ozvuk v dolnorakouské obci Murstetten. Viz též LHOTÁK, Jan. Poutě a procesí v dějinách Sušice. *Minulosti Západočeského kraje* 46, 2011, s. 132–151 (zde s. 136–140; zde citovaná dvacetistránková brožurka ROYT, Jan. *Milostný obraz Panny Marie Bolestné*. In: HOLÝ, Vítězslav (ed.). *Panna Maria Bolestná v Sušici*. Sušice: Provincie kapucínů v ČR – kapucinský klášter Sušice / Římskokatolická farnost – děkanství Sušice, 1999, mi nebyla k dispozici, avšak s vědomím, že literatura odkazuje při původu obrazu na starší studie a umělekohistorické zprášení chybí, lze soudit, že text se věnoval více odrazu kultu v barokní zbožnosti a kulturně-historickým souvislostem. Obraz byl uctíván v kopiích i na více místech v Čechách – na Klatovsku (Kvášňovice, Hory Matky Boží, Svojsice), v Bavorově, v Č. Brodě, v Černěvsi na Litoměřicku, u kapucínu v Mělníce.

²⁹ Ostatně čtenáři se lehce vybaví ona proslavená forbína, v níž se Jan Werich svěřuje Miroslavu Horníčkovci: „Víte, mně se líbí ten optimismus těch nakladatelů, s jakým oni předpokládají, že co čtenář, to blbec,“ a pak Werich uváděl příklad z nejnovějšího vydání *Dobrého vojáka Švejka: v komentářích, které jsou tlustší než sama kniha*, je tato velmi obsažná vysvětlivka ke slově „Řeznická ulice – ulice v Praze 2“: „Citováno dle INOV, Igor. *Jak to všechno bylo, pane Werichu?* Praha: XYZ, 2008, s. 108.

³⁰ Snad bylo by ideálně možno také plně přeložit texty tří studií a tyto třeba i ve zmenšeném písáckém fontu a bez obrázků doplnit k edici tím spíše, když je zřejmé, že právě v přeshraničním středoevropském kontextu lze očekávat nejvíce komparací a nových podnětů. Nejen v českém prostředí tak faksimile, doufejme, podnítl další zájem o tuto problematiku.

³¹ VACKOVÁ-ŠÍPOVÁ (pozn. 14), s. 122, pozn. 4, povzdechla si například k Cestopisu Bedřicha z Donína, Královská kanonie premonstrátu na Strahově, DG IV/23: „V roce 1940 vydáno tiskem ve zpracování A. Grunda, k bližšímu rozboru zajímavých a v našem prostředí zcela ojedinělých ilustrací dosud nedošlo.“ Nemýlím-li se, začala se situace poněkud proměňovat až v posledních letech, zůstalo však u iniciačních sond. Lze upozornit na drobnou, avšak zajímavou heraldickou analýzu s imaginárním znakem Itálie, FILIP, Václav Vok. Das Wappen von „Italien“ mit den Augen eines Mitteleuropäers gesehen. Ein Aufriss der territorialen Aufteilung Italiens um 1610. In: GRAZIA DEL FUOCO, Maria (ed.). „Ubi neque aerugo neque tinea demolitur“ *Studi in onore di Luigi Pellegrini per i suoi settanta anni*. Napoli: Liguori Editore, 2006, s. 155–164, dále na soupis BRODSKÝ, Pavel – PAŘEZ, Jan. *Katalog iluminovaných rukopisů Strahovské knihovny*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, 2008, s. 176–181, č. 75, a konečně na studii IVANIC, Suzanna. The construction of identity through visual intertextuality in a Bohemian early modern travelogue. *Visual Communication* 14, 2015, 1, s. 49–72, kde jsou zohledněny některé Donínovy motivace i vliv grafik Cesareho Vecellia (závěry Silvie Trevisan, na něž se jako na dosud nepublikované odkazují autoři strahovského katalogu, se mi nepodařilo dohledat).